

TANZİMAT ÖNCESİNDE SİVAS ŞEHRİNİN DEMOGRAFİK YAPISI (1833 NÜFUS SAYIMINA GÖRE)¹

Serpil SÖNMEZ

Özet: Sivas, Osmanlı döneminde ilk zamanlar eyalet-i Rûm daha sonra (şehirin adını alarak) Sivas eyaleti olarak isimlendirilen bölgenin idari merkeziydi. Bu idari merkez olma konumu hasebiyle Osmanlı döneminde belli bir öneme sahip olan Sivas, hak ettiği oranda hakkında çalışma/araştırma yapılmamış bir şehirdir.

Bu çalışma şehrin Tanzimat öncesindeki demografik yapısını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel kaynağı Sivas şehrinde 1833 yılında yapılan nüfus sayımı sonucunda tutulmuş olan iki adet nüfus defteridir. Bu sayımda şehrin Müslüman ve gayrimüslim nüfusları ayrı ayrı defterlere kaydedilmiştir. Bu defterlerden elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda şehrin Tanzimat öncesindeki demografik yapısı ayrıntılı olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk kısmında şehir genelinde nüfus ve hane büyüklükleri hesaplanmış, bunların yanı sıra şehir nüfusu yaş, meslek, din ve dil gibi özellikleri bakımından incelenmiştir.

İkinci kısımda şehirdeki yatay nüfus hareketleri üzerinde durulmuştur. Nüfus defterlerinden elde edilen verilerin ayrıntılı incelenmesi sonucunda yatay nüfus hareketlerinin çift taraflı gerçekleştiği yani şehrin bir yandan göç alırken bir yandan da göç verdiği anlaşılmıştır. Yatay nüfus hareketleri incelenirken iki kavram kullanılmıştır. Şehre dışarıdan gelenler *göçmen*, şehir dışına gidenler *gurbetçi* olarak isimlendirilmiştir. Hem göçmenler hem de gurbetçiler meslek, yaş, etnik/dinî köken bakımından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra göçmenlerin ve gurbetçilerin genel nüfus içindeki durumları da incelenen konulardandır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Sivas, nüfus, göç, göçmen, sosyal gruplar, hane.

The Demographic Structure of Sivas Before Tanzimat (According to the Census in 1833)

Abstract: Sivas was the administrative center of the region first called *Eyalet-i Rûm* (Province of Romans) and subsequently Sivas Province (named after the city) during the Ottoman period. There are only a limited number of studies/researches on Sivas, despite its certain significance as an administrative center during the Ottoman period.

The present study aims to investigate the demographic structure of the city before the *Tanzimat* (Reorganization) period. The basic resource of the study is the two population ledgers as registered upon the results of the census conducted in Sivas, in 1833. The Muslim and non-Muslim populations of the city had been registered in separate books during the census. The demographic structure of the

---

¹ Bu makale Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü'nde 2015 Haziran'ında tamamlanan *Tanzimat'a Giden Yolda Bir Osmanlı Kenti: Sivas (1777-1839)* isimli doktora tezinin bir bölümünün yeniden yazılmış hâlidir.

city before the *Tanzimat* period was ascertained in detail upon assessment of the data obtained from the above ledgers. Accordingly, the first part of the study involves the determining the citywide size of population and households as well as a review of the city population in terms of such attributes as age, occupation, religion, and language.

The second part focuses on the horizontal population movements in the city. A detailed review of the data obtained from the population ledgers suggests that the city had two-way horizontal population movements, i.e. there was migration both into and out of the city. Two concepts are used in reviewing the horizontal population movements: People migrating into the city are called *migrants* and those migrating out of the city are called *gurbetçi* (expats). Both the migrants and *gurbetçi* are separately examined as regards occupation, age, and ethnic/religious origins. Furthermore, the situation of the migrants and *gurbetçi* in the general population is also reviewed.

Key words: Ottoman, Sivas, population, migration, immigrant, social groups, households.

Giriş

Sivas, yazılı tarihi Hititlerle başlayan ve Hitit, Asur, Pers vb. medeniyetlerin yanı sıra Roma ve Bizans imparatorluklarına ev sahipliği yapmış kadim bir şehirdir.

Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlamalarının ardından şehir, ilk olarak Danişmentli Beyliği'ne başkentlik yapmıştır. Ardından Anadolu Selçuklu hâkimiyeti altına girmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Sivas, devletin 3 payitaht şehriden biri olarak idarî merkez olma konumunu sürdürmüştür, aynı zamanda da bir ticaret merkezi hâline gelmiştir (Turan, 1993, ss. 134-135, 137; Uzunçarşılı ve Ergüder, 1993, s. 29, 35; Turan, 1951, s. 447). Hem idari hem de ticari merkez olmasının bir sonucu olarak, Moğol istilasından en fazla etkilenen şehirlerden biri de Sivas'tır (Akdağ, 1999, s. 79). Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküşünün ardından Sivas'ın içinde yer aldığı bölgede Eratna Beyliği, daha sonra da Kadı Burhanettin Devleti kurulmuştur. Kadı Burhanettin'in 1398'de Akkoyunlular tarafından öldürülmesiyle devleti yıkılmış, kısa bir süre sonra Sivas Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Uzunçarşılı, 2003, ss. 164-165, 167)². Şehirdeki ilk Osmanlı hâkimiyeti fazla sürmemiş, 1400 yılında Anadolu'ya giren Timur Sivas'ı kuşatarak ele geçirmiş ve tarihi boyunca görmediği büyük bir yıkımla karşı karşıya bırakmıştır. Sivas Timur'un ele geçirdiği Anadolu şehirleri içinde en fazla yıkıma uğrayanıdır (Uzunçarşılı, 1988, s. 303). Timur istilasının ardından Sivas'ın 1418 yılında tekrar Osmanlı hâkimiyetinde olduğu

² Bu döneme bizzat tanıklık eden Schiltberger'e göre Yıldırım Beyazıt Sivas'a gelerek, şehri teslim almıştır (1995, s. 58).

görülmektedir³. Sivas, tahminen 16. yüzyılın ilk çeyreğinde eyalet-i Rum'un idari merkezi olmuştur (Yılmaz, 2011, s. 19). Yani Sivas, Danişmentli Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti, Eratna Beyliği ve Kadı Burhanettin Devleti dönemlerinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de idari bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır.

Denilebilir ki Sivas 11. yüzyıldan itibaren elde ettiği idari merkez olma konumunu -15. yüzyıl hariç- Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar sürdürmüştür. Bununla birlikte en şaşaalı günlerini, payitaht şehri olmanın yanı sıra bir de ticaret merkezi olduğu Anadolu Selçukluları zamanında yaşamıştır. Osmanlı döneminde ise Sivas ne ticaret açısından ne de üretim açısından öne çıkan bir şehir değildir⁴. Sivas'ın gerek dış gerek iç pazarlara sunabileceği bir üretimi olmadığı gibi, Samsun gibi liman şehirlerine daha yakın ve daha korunaklı bir mevkiye kurulmuş olan Tokat ile komşu olması hasebiyle ticaretle de önemli bir mevki edinme şansı yoktu. Sivas bu hâliyle ancak Osmanlı Devleti'nin idari mekanizmasında (eyalet merkezi statüsüyle) bir üstünlüğe sahip olmuştur. Eyalet merkezi olmak Sivas'a nüfus büyüklüğü bakımından bir avantaj sağlamıştır denilebilir.

1. 1833 Nüfus Sayımına Göre Şehrin Nüfus Yapısı

1833 yılında yapılan nüfus sayımına⁵ göre Sivas şehrinde her yaştan toplam 13.470 erkek kaydedilmiştir⁶. Genel olarak nüfusun kadın-erkek oranının yaklaşık %50 civarında seyrettiği göz önüne alınırsa 1833 yılında Sivas'ta tahminen 27.000 kişinin yaşadığı ileri sürülebilir.

³ 1413 yılında Osmanlı tahtına tek başına oturan Çelebi Mehmet'in, 1418 yılında Sivas'ın sur ve kalelerini tamir ettirmesi bu tarihte şehrin Osmanlı hâkimiyetinde olduğunu göstermektedir (Uzunçarşılı ve Ergüder, 1992, ss. 163-164).

⁴ Bununla birlikte Sivas'ta şehir nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde gelişmiş bir üretim ekonomisi olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

⁵ Bu sayımda şehrin Müslümanları ve gayrimüslimleri ayrı ayrı defterlere kaydedilmiştir. Müslümanların kaydedildiği defter Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 2399 numaralı defterdir. 5 Zilkade 1249 (M. 22 Temmuz 1833) tarihinde bu defter 240 varaktan oluşmaktadır. Defterde 231 numaralı varak kayıptır. Bu defterin transkripsiyonu Salih Şahin tarafından yapılarak *Mekân ve İnsaniyle Sivas* ismiyle yayımlanmıştır. Salih Şahin'in 231 numaralı eksik varakı gördüğü ve okuduğu eserinde verdiği bilgiden anlaşılmaktadır. Kayıp varaktaki eksik bilgiler Salih Şahin'in çalışması sayesinde tamamlanmıştır (bk. Şahin, 2013, ss. 288 ve 690). Gayrimüslimlerin kaydedildiği defter 2400 numarada kayıtlıdır. Bu defterin tarihi de 5 Zilkade 1249 (M. 22 Temmuz 1833)'dur. Gayrimüslim nüfus defteri 136 varaktan oluşmaktadır. Her iki defterde de Temmuz 1833 tarihine ait kayıtlar rik'a ile sonraki tarihlere ait nüfus vukuat kayıtları ise siyakat ile yazılmıştır.

⁶ Nüfusun en genç bireylerini 0-1 ay yaş aralığındaki yeni doğanlar, en yaşlısını ise 110 yaşındaki biri Müslüman diğeri gayrimüslim olan iki kişi oluşturmaktadır.

Yine aynı sayımın sonuçlarına göre şehirde 4952 hane yani aile bulunuyordu⁷. Bu verilere göre hesaplandığında şehir genelinde hane büyüklüğü yaklaşık 5,45'tir⁸.

Şehrin nüfusu ve haneleri dinî/etnik bakımdan incelendiğinde nüfusun yaklaşık %66,3'ünün, hanelerin yaklaşık %70,5'inin Müslüman; nüfusun yaklaşık %33,7'sinin, hanelerin de %29,5'inin gayrimüslim olduğu ortaya çıkmaktadır⁹. Gerek Müslim gerek gayrimüslimlere ait nüfus büyüklüğü ve hane oranları arasındaki %4,2'lik farklılık hane büyüklüğünün Müslümanlarda gayrimüslimlere göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Müslümanlarda hane büyüklüğü yaklaşık 5,1, gayrimüslimlerde 6,2'dir.

Nüfus sayımı esnasında bir yaş altında olan çocukların sayısı dikkate alındığında son bir yıl içinde gerçekleşen doğumların nüfusa oranı Müslümanlarda %4,4, gayrimüslimlerde %4,8, nüfus genelinde ise %4,5 olarak gerçekleşmiştir.

Şehir nüfusunu yaş bakımından incelemeye geçmeden önce çocukluktan yetişkinliğe geçiş yaşının tespit edilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi Osmanlı toplumunda hangi yaş üzerinin yetişkin, hangi yaş altının çocuk kabul edildiği problemlili bir alandır. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş yaşını tespit etmek erkeklerin kaç yaşından itibaren vergi mükellefi olarak kabul edildiğini ortaya çıkarmak bakımından da önem taşımaktadır. Şehrin gayrimüslim nüfusunun kaydedildiği 1833 tarihli Sivas nüfus defteri bu konuyu aydınlatmaya yardımcı olabilecek bazı veriler sunmaktadır¹⁰. Bu defter incelendiğinde 13 yaşında olan toplam 64 çocuktan 29'unun sıbyan olarak kaydedildiği (yani cizye ödeme

⁷ Hane, hem aile için hem de ailenin yaşadığı ev için kullanılabilen bir kelimedir. 1833 tarihli Sivas nüfus defterlerinde harap ya da boş olmasına bakılmaksızın bütün evler hane kabul edilmiştir. Örneğin harap vaziyette olan 5 ev ile boş (hâli) olan 9 ev hane statüsünde değerlendirilmiştir. Diğer yandan ev sahibi ile aynı evi paylaşan 16 aile hane statüsünde gösterilmemiştir. Bu çalışmada verilen rakam ve yüzdeler hesaplanırken bu durum göz ardı edilmiştir. Zira bu durumun göz ardı edilmesi Sivas örneğinde aile sayısı, hane büyüklüğü vb. hususlarda kayda değer bir fark yaratmamaktadır.

⁸ Hane, Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfus meseleleri veya tapu tahrir defterleri üzerinde çalışanlar için kaç nüfusluk bir topluluğu ifade ettiği tartışma konusu olan bir deyimdir. Ö.L. Barkan, tahminî nüfus hesaplarında kullanılmak üzere hane katsayısı olarak 5 rakamını önermiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin demografisi üzerinde çalışan diğer bazı araştırmacılar/tarihçiler 3; 3,5; 4,5; 6; 7 gibi birbirinden oldukça farklı hane katsayılarını kullanmış veya kullanılmasını önermişlerdir (Göyünç, 1979, ss. 331-333).

⁹ Sivas'ta 1833 yılında yapılan nüfus sayımında Müslümanlar 3488 hanede 8932 erkek, gayrimüslimler 1464 hanede 4538 erkek olarak kaydedilmiştir.

¹⁰ Bk. BOA Nfs.d. 2400.

yaşına henüz gelmediği) görülmektedir. Kâtibin neden 13 yaşında olan çocukların tamamını sıbyan olarak kaydetmediği cevaplanması gereken önemli bir sorudur. Bu soruya kesin bir cevap vermek mümkün olmamakla birlikte bazı görüşler ileri sürülebilir. Bilindiği gibi büyüme döneminde olan çocukların bedensel gelişme düzeyleri farklılık gösterebilmektedir. Bazıları daha erken ve daha fazla gelişirken bazılarının gelişimi daha ileri yaşlarda tamamlanmaktadır. Bu noktada 13 yaşında olan çocuklardan bir kısmının yetişkin bir kısmının da sıbyan statüsünde kaydedilmiş olmalarında kâtibin kişisel gözlemlerinin etkili olduğu düşünülebilir. Bedensel olarak belli bir gelişme düzeyine erişmiş olan çocuklar yetişkin kabul edilmiş, henüz yeterince gelişmemiş olanlar ise sıbyan statüsünde kaydedilmiş olabilir¹¹. Bununla birlikte 14 yaşında olan bütün gayrimüslim çocuklar yetişkin statüsünde (cizye mükellefi olarak) kaydedilmiştir. Bu bilgiler ışığında Tanzimat öncesi Osmanlı toplumunda erkeklerin yetişkin olarak kabul edilmesinde kritik yaşın 13 olduğunu ve 14 yaşından itibaren bütün erkeklerin yetişkin olarak kabul edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır¹². Osmanlı toplumunda yetişkin kabul edilme yaşını az çok saptamak mümkün olmakla birlikte yetişkinlik döneminin genç, orta yaşlı, yaşlı gibi sınıflandırılmasında nasıl bir yol izlendiği ayrı bir problemdir. İlk modern nüfus sayımlarının yapılmaya başlandığı 1830'lu yıllarda nüfusun yaşa göre kategorilere ayrılması meselesi gündeme gelmiştir. Örneğin Kütahya'da nüfus sayımı işinde görevlendirilen İzmit Kadısı Hüsamettin, 8 yaş altı bütün erkekleri *asgar* (en küçük), 8-15 yaş aralığını *sagir* (küçük), 15-40 yaş aralığını *şebb-i emred* (sakalsız), 40-60 yaş aralığını *sinni-vusta* (orta yaş) ve 60 yaş üzerindekiyi *pir* (yaşlı) olarak kategorilere ayırmayı önermiştir (Karpaz, 2010, ss. 63-64)¹³.

Bilindiği gibi nüfusun yaşa göre sınıflandırılmasına yönelik ölçütler subjektiftir. Bu ölçütlerin toplumdan topluma, dönemden döneme değişiklik gösterebildiği de hatırdta tutulmalıdır. Diğer yandan insanoğlunun yaşam süresinin gitgide uzamasıyla çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılık gibi kategorilerin alt ve üst sınırları zaman içinde değişmiştir. Örneğin günümüz Türkiye'sinde çocukluk döneminin üst sınırı 17 yaş olarak kabul edilmektedir¹⁴.

Bu çalışmada yaş kategorileri tespit edilirken Sivas gayrimüslim nüfus defterindeki veriler dikkate alınarak 0-12 yaş aralığı çocukluk dönemi olarak

¹¹ Bazı İslam teorisyenlerine göre olgunluk belirtilerinin ortaya çıkmadığı durumlarda çocukluk çağı 18 yaşına kadar çıkabilmektedir (Géza, 1999, s. 63).

¹² Osmanlı Devleti'nde yetişkinlik döneminin hangi yaşta başladığı hakkında bir tartışma için bk. (Géza, 1999, ss. 61-64).

¹³ Ancak II. Mahmut'un bu öneriyi kabul etmediği bilinmektedir bk. (Karpaz, 2010, ss. 63-64).

¹⁴ Türkiye İstatistik Kurumu 0-17 yaş arasında olanları çocuk olarak kabul etmektedir bk. www.tuik.gov.tr.

kabul edilmiştir. Diğer yaş kategorilerinin tespitinde subjektif davranıldığını belirtmek gerekir. Buna göre 13-25 yaş aralığı genç, 26-40 yaş aralığı orta yaşlı, 41-60 yaş aralığı yaşlı ve 61 ve üzeri de çok yaşlı olarak kabul edilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre Sivas şehir nüfusunun 1833 yılındaki yaş yelpazesi aşağıdaki Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1.

Yaş Aralığı	Oranı
0-12	%37,07
13-25	%23,54
26-40	%19,87
41-60	%15,14
61 ve üzeri	%4,38

Tanzimat öncesinde Sivas Şehri’nde genç bir nüfus yapısı bulunmaktadır. Şehir genelinde çocuk ve gençlerin oranı yaklaşık %61 iken, yaşlı ve çok yaşlıların oranı %20’nin biraz altındadır.

Şehrin nüfusu dini/etnik kökenlerine göre yaş bakımından incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 2.

Yaş Aralığı	Müslüman Nüfusta Oranı	Gayrimüslim Nüfusta Oranı
0-12	%37,16	%36,9
13-25	%22,67	%25,24
26-40	%19,63	%20,32
41-60	%16	%13,54
61 ve üzeri	%4,55	%4

Tablo 1 ve 2 karşılaştırıldığında şehirde Müslüman ve Gayrimüslim nüfusun yaş özellikleri bakımından birbirine benzediği görülmektedir. Şehir geneli ile kıyaslandığında çocuk ve gençlerin oranı Müslüman nüfusta biraz düşük (%59,83), gayrimüslim nüfusta ise biraz yüksektir (%62,14). Bu sonuçlar gayrimüslim hane büyüklüğünün Müslüman hane büyüklüğünden yüksek olmasıyla da uyumludur.

Şehrin Müslüman halkı içinde son derece az sayıda Çingene yaşamaktadır¹⁵. Bunlar bütün şehir genelinde 21 hanede yaşayan 59 kişilik bir erkek nüfustur. Çingenelerin Müslüman nüfus içindeki oranı %1’in altındadır, genel nüfus içindeki oranları ise çok daha düşüktür.

¹⁵ Nüfus sayımında Çingeneler yaşadıkları mahallelerin en sonunda *mahalle-i Kıptıyan* olarak kaydedilmişlerdir.

Şehrin gayrimüslim nüfus yapısı incelendiğinde bunların %98,83'ünün Ermeni, %1,17'sinin de Rum olduğu görülmektedir¹⁶. Bu yüzden Sivas'ta yaşayan gayrimüslimlerin neredeyse tamamının Ermeni olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. *Başkumandan Simbat Vekayinamesi*'ne göre Ermeniler Sivas'a ilk defa 1021 yılında yerleşmiştir. Başkumandan Simbat'ın iddiasına göre Vaspuragan hükümdarı Johan Senekerim 1021 yılında Bizans İmparatoru II. Basil'le bir anlaşma yaparak Büyük Selçuklu askerleri tarafından taciz edilen topraklarını Sivas ile takas etmiştir. Böylece Senekerim Bizans hâkimiyetine girerek hanedanı ve halkıyla birlikte Sivas'a yerleşmiştir (Tarihsiz, ss. 18-19). Şehrin bu geçmişinin de etkisiyle olsa gerek Sivas, Osmanlı döneminde kayda değer büyüklükte bir Ermeni nüfusun yaşadığı şehirlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sivaslı Rumlar da Çingeneler gibi son derece az bir nüfusa sahiptir. Rumlar 21 hanede yaşayan 53 kişilik bir erkek nüfustur. 19. yüzyılın son çeyreğinde Sivas'ta Rumların ayrı bir mahalle hâlinde yaşadığı ileri sürülmekle birlikte¹⁷ Tanzimat öncesinde şehirdeki çeşitli mahallerde dağınık olarak oturdukları tespit edilmiştir.

Çingenelerin hane büyüklüğü 2,8 Rumlarınki 2,5'tir. Biri Müslüman diğeri gayrimüslim olan bu iki azınlık cemaatinin hane büyüklüğünün şehir geneline göre hemen hemen aynı derecede düşük olması dikkat çeken bir noktadır.

Gerek şehrin Müslüman ve gayrimüslim nüfusuna dair oranlar, gerek şehirde yaşayan gayrimüslimler içinde Ermenilerin oranı, şehrin günlük yaşamında hangi dilin/dillerin konuşulduğuna da işaret etmektedir. Şehirde konuşulan iki baskın dilin Türkçe ve Ermenice olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Muhtemelen hem Türkler hem de Ermeniler karşı tarafın diline aşinaydılar. Çünkü şehrin 59 mahallesinden 38'inde kapı komşusu olarak birlikte yaşayan, ayrıca birbirleriyle ev alım-satımı veya kiralaması gibi iktisadi ilişkilere girdikleri tespit edilen Türkler ve Ermenilerin birbirlerinin diline yabancı olması pek de mümkün görünmemektedir. Diğer yandan şehir halkının 2/3'ü Müslüman ve devletin dili de Türkçe olduğundan şehirdeki hâkim dil Türkçeydi. Bu durum Ermenileri az çok günlük işlerini hâlledebilecek oranda Türkçe öğrenmeye sevk etmiş olmalıdır. Buna mukabil kapı komşusu olarak yaşama tecrübesinin Türklerle de Ermeniceyi az-çok öğretmiş olabileceği uzak bir ihtimal değildir.

---

¹⁶ Tanzimat öncesi Sivas'ında şehrin Rum nüfusunun kendilerine ait bir mahalleleri olmadığı 2400 numaralı nüfus defterinden anlaşılmaktadır. Nüfus defterinde Rumlar yaşadıkları mahallelerde Ermenilerle birlikte, yanlarına Rumî ibaresi eklenerek kaydedilmişlerdir. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğine ait bir tanıklığa göre Sivas'taki Rum cemaati kendilerine ait bir mahallede yaşamaktadır (Natanyan, 2008, s. 270).

¹⁷ Natanyan, 2008, s. 270.

Ayrıca 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine ait bir tanıklığa göre şehirdeki az sayıda Rum ana dillerini unutarak, büyük çoğunlukla Türkçe konuşmaktaydı (Natanyan, 2008, s. 270).

Sivas'ta 1833 nüfus sayımı sonuçlarına göre şehir genelinde mütesellim, naip, müftü gibi ehl-i örf ve ilmiye sınıfına mensup olanlar da dâhil olmak üzere nüfus defterinde kayıtlı yetişkin erkeklerden¹⁸ %84,3'ünün bir mesleği olduğu görülmektedir. Yetişkin erkekler dikkate alındığında meslek sahibi olma oranı Müslümanlarda gayrimüslimlere göre daha düşüktür. Gayrimüslimlerde %94 olan bu oran, çalışabilir yaşta ve durumda olan neredeyse bütün gayrimüslimlerin çalıştığına göstergesidir. Müslüman yetişkin erkeklerde meslek sahibi olma oranı %79,2'dir. Oranlardaki bu farklılığın sebeplerinden biri, çalışabilir durumdaki yetişkin Müslüman erkeklerden %11'inin mesleğinin kaydedilmemesidir¹⁹.

Şehrin nüfusu meslekler bakımından incelendiğinde ve meslekler aşağıdaki iş kollarına göre tasnif edildiğinde elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 3.

İş Kolu	Oranı
Ehl-i Örf, Asker veya İlmiye Sınıfı Mensubu	%12,42
Çeşitli Mal ve Eşya Üretim	%32,42
İnşaat	%3,93
Gıda	%8,28
Hizmet	%32,28
Ulaşım	%2,93
Sağlık ve Temizlik	%3,32
Diğer	%4,42

Tablo 3'de gösterildiği gibi Sivas'ta en yüksek istihdam çeşitli mal ve eşya üretimi ile hizmet iş kollarındadır. Hizmet iş kolunda bu derece yoğun bir istihdamın olmasında ekincilik, amelelik, hamallık gibi mesleklerin yanı sıra hizmetkâr/tâbi olarak kaydedilenler, gulamlar ve kavas, tatar gibi ehl-i örf dairelerinde çalışanlar ile mesleği belirtilmeden ehl-i örf dairesinde çalıştığı belirtilenler etkili olmuştur.

Meslek sahibi olanlar dini/etnik kökenlerine göre incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir:

¹⁸ Bu hesaplama 12 ve 13 yaşlarındaki erkek nüfus da dâhil edilmiştir. Bunun sebebi bu yaşta çocukların genellikle çırak olarak çalışmalarıdır.

¹⁹ 1833 nüfus sayımına göre Sivas şehrinde toplam 7239 erkek geçimini sağlamak üzere bir meslek icra etmektedir. Bunlar şehir genelindeki erkek nüfusun yaklaşık %53,75'ini oluşturmaktadır.

Tablo 4.

İş kolu	Müslüman	Gayrimüslim
Ehl-i Örf, Asker veya İلميye Sınıfı Mensubu	% 94,48	% 3,52
Çeşitli Mal ve Eşya Üretim	% 30,49	% 69,51
İnşaat	% 14,44	% 85,56
Gıda	% 68,45	% 31,55
Hizmet	% 86,13	% 13,87
Ulaşım	% 80,19	% 19,81
Sağlık ve Temizlik	% 24,58	% 75,42
Diğer	% 63,44	% 36,56

Şehirde çeşitli mal ve eşya üretimi ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösteren meslekler ile sağlık ve temizliği ilgilendiren mesleklerde Gayrimüslimlerin, diğerlerinde Müslümanların oranı yüksektir.

Çeşitli mal ve eşya üretimi yapanların yeniden sınıflandırılması şehirde yapılan üretimin niteliğini ve niceliğini göstermek bakımından anlamlıdır. Aşağıdaki Tablo 5 bu sınıflandırmanın sonuçlarını, Tablo 6 ise bu sınıflandırmanın dini/etnik kökene göre yapılmasıyla elde edilen sonuçları göstermektedir:

Tablo 5.

İş kolu	Toplam
Tekstil	% 35,55
Deri ve Deri Eşya İmalatı	% 27,5
Madenî Eşya	% 29,8
Diğer	% 7,15

Tablo 6.

İş kolu	Müslim	Gayrimüslim
Tekstil	% 15,09	% 84,91
Deri ve Deri Eşya İmalatı	% 55,26	% 44,74
Madenî Eşya	% 19,14	% 80,86
Diğer	% 58,92	% 41,08

Tablo 5’de gösterildiği gibi Tanzimat öncesinde Sivas’ta tekstil sektörü şehrsel üretimde ön plana çıkmaktadır. Ancak tekstilin ön plana çıkmasında terzilerin payı büyüktür. Çünkü bu iş kolunda terzilerin ve terzi çıraklarının oranı %51,37’dir. Madenî eşya üretiminde demircilerin, kalaycılarının ve kuyumcularının toplam oranı %64,85; dericilik ve deri eşya imalatında ise ayakkabıcıların oranı %64,4’tür.

Diğer yandan tekstil ve madeni eşya üretimi yapan mesleklerde Gayrimüslimler baskındır.

2. 1833 Nüfus Sayımına Göre Yatay Nüfus Hareketleri

Tanzimat öncesinde Sivas şehrinde yatay nüfus hareketleri çift yönlüdür. Yani şehir bir yandan göç almakta bir yandan da göç vermektedir²⁰.

1833 nüfus sayımı verilerine göre şehirdeki erkek nüfusun %15,6'sı göçmendir. Başka bir ifade ile şehirde yaklaşık her 6 erkekten 1'i göçmendir²¹. Göçmenlerin %90'ı Müslüman'dır.

Müslüman erkek nüfus içinde göçmenlerin oranı %21,2'dir. Yani şehir genelinden yüksek olarak şehirde yaşayan neredeyse her 5 Müslüman erkekten 1'i göçmendir. Gayrimüslim erkek nüfus içinde göçmenlerin oranı ise sadece %4,6'dır.

Göçmenlerin kökeni incelendiğinde bunların İzmir, Malatya, Muş, Tokat, Van, Adana, Amasya, Aydın, Bağdat, Bükreş, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, İstanbul, Kars, Kayseri, Vidin, Varna, Yozgat gibi küçüklü büyüklü şehirlerden, Zara, Divriği, Artukabad, İlbeyli, Gedikabad, Eğin, Akdağ Madeni, Keban Madeni gibi çeşitli kaza ve kasabalardan ve daha büyük oranda da köylerden göç ettikleri görülmektedir. Genel olarak bakıldığında göçmenler içinde -tespit edilebildiği kadarıyla- şehir, kaza, kasaba gibi daha büyük yerleşim birimlerinden Sivas'a gelenlerin oranı %38,9, köylerden ve aşiretlerden gelenlerin oranı ise yaklaşık %56'dır. Bir de köle ya da eski köle oldukları için zorunlu göçmen statüsünde değerlendirilebilecek kişiler vardır. Bunların göçmenler içindeki oranı yaklaşık %5,1'dir.

Dinî kökene göre incelendiğinde Müslüman göçmenlerin %38'inin şehir ve kazalardan, yaklaşık %56,3'ünün köylerden ve aşiretlerden geldiği, yaklaşık %5,7'sinin ise köle ve eski kölelerden oluştuğu görülmektedir. Gayrimüslimlerde şehir ve kazalardan gelenlerin oranı yaklaşık %46, köylerden gelenlerin oranı %54'tür.

Tanzimat öncesinde şehirdeki yatay nüfus hareketleri coğrafik olarak incelendiğinde şehir genelinde göçmenlerin %48'inin Sivas eyaleti dâhilinde bulunan köylerden, %26'sının da yine eyalet dâhilinde yer alan sancaklara bağlı

²⁰ 1833 tarihli Sivas nüfus defterlerinde yatay nüfus hareketlerini gösteren iki türlü kayıt bulunmaktadır. Bunlardan birincisi *Akviranlı, İlbeyli, Tokatlı, Canikli* örneklerinde olduğu gibi kişinin geldiği köy, kasaba, şehir veya bölgeye işaret eden kayıtlardır. İkinci tür kayıtlar *Akviranlıoğlu, İlbeylioğlu, Tokathoğlu, Caniklioğlu* örneklerindeki gibi kişinin babasının veya dedesinin nereli olduğunu gösteren kayıtlardır. Göçmen sayısının tespitinde her iki kayıt biçimi de dikkate alınmıştır.

²¹ Şehre gelen göçmenlerin hem genel oranları hem de Müslümanlar ve gayrimüslimler içindeki oranları hesaplanırken erkek nüfus sayısına göre hesap yapılmıştır. Tahmini nüfus büyüklüğü üzerinden hesap edilmemiştir. Yani Sivas'taki her yaşta erkek nüfusun %15,61'i göçmendir.

kaza, şehir vb. daha büyük yerleşim birimlerinden geldiği ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak toplamda Sivas şehrinin aldığı göçün %74'ü Sivas eyaleti dâhilinden, %26'sı ise eyalet dışından gerçekleşmiştir.

Müslüman göçü coğrafik olarak incelendiğinde şehrin genel durumuyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Zira Müslüman göçünün %74,6'sı eyalet dâhilinden olup bunun %48'i köylerden, %26,6 ise kaza, şehir vb. büyük yerleşim birimlerinden; gayrimüslim göçünün ise %68,4'ü eyalet dâhilinden olup, bunun %48,8'i köylerden, %19,6'sı ise daha büyük yerleşim birimlerinden olmuştur.

Şehrin aldığı göçün 3/4'ünün eyalet dâhilinden gerçekleşmesi, Sivas'ın eyaletin merkezi olarak bir çekim noktası olduğuna işaret etmektedir.

Göçmenlerin hane büyüklüğü 4,65'le şehir genelindeki hane büyüklüğüne göre düşüktür²².

Göçmenlerin yaş durumu Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7.

Yaş Aralığı	Müslüman Göçmenlerde Yaş Oranı	Gayrimüslim Göçmenlerde Yaş Oranı	Toplam Göçmen Nüfusta Yaş Oranı
0-12	%33,15	%36,8	%33,5
13-25	%22,85	%24	%23
26-40	%23	%21	%22,8
41-60	%16	%13,4	%15,75
61 ve üzeri	%5	%4,8	%4,95

Müslüman göçmenlerin %56'sı, Gayrimüslim göçmenlerin %60,8'i çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. Çocuk ve gençlerin genel olarak göçmenler içindeki oranı ise %56,5'tir.

0-12 yaş arasında çocuklar hariç tutulduğunda göçmenler genelinde yetişkin erkeklerde meslek sahibi olma oranı yaklaşık %81'dir. Bu oran Müslüman göçmenlerde bir parça düşerken (%79,85) gayrimüslimlerde %92,42'ye yükselmektedir.

Tablo 8 göçmenlerin icra ettiği mesleklerin iş kollarına göre dağılımını göstermektedir.

²² Göçmenlerin hane sayısı ve hane büyüklüğü hesaplanırken hademe, tâbi vb. hizmetinde çalıştığı veya bağlı olduğu kişinin hanesinde yaşayan veya kan bağı bulunmayan akrabalarının yanında kalan kayınbirader, kayınpeder, enişte, üvey baba vb. kişilerin aileleri olmadığından (ya da aileleri yanlarında olmadığından) bunlar hane (aile) olarak kabul edilmemiştir.

Tablo 8.

İş kolu	Oran
Ehl-i Örf, Asker veya İlmîye Sınıfı mensubu	%5,93
Mal ve Eşya Üretimi	%9,98
İnşaat	%1,46
Gıda	%8,17
Taşımacılık	%4,39
Sağlık ve Temizlik	%1,63
Hizmet	%62,25
Diğer	%6,19

Görüldüğü gibi meslek sahibi göçmenler içinde hizmet iş kolunda çalışanlar ezici bir çoğunluğa sahiptir. Hizmet iş kolunda çalışanların yaklaşık %31,3'ünü amele, hamal, hademe, hizmetkâr, gulam ve tâbi, yaklaşık %20,3'ünü de *ekinci* olarak kaydedilenler oluşturmaktadır²³. Bu oranlara bakarak Sivas'a gelen göçmenlerin yaklaşık yarısının hamal, hademe, hizmetkâr, ekinci vb. beden gücüne dayalı yani daha vasıfsız olarak nitelendirilebilecek meslek sahiplerinden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Göçmenlerin icra ettiği meslekler dini/etnik kökene göre incelendiğinde elde edilen sonuçlar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9.

İş kolu	Müslüman	Gayrimüslim
Ehl-i Örf, Asker veya İlmîye Sınıfı Mensubu	%97,1	%2,9
Mal ve Eşya Üretimi	%56,9	%43,1
İnşaat	%17,65	%82,35
Gıda	%71,58	%28,42
Taşımacılık	%92,16	%7,84
Sağlık ve Temizlik	%73,68	%26,32
Hizmet	%96,96	%3,04
Diğer	%97,22	%2,78

Meslek sahibi göçmenler içinde inşaat hariç diğer iş kollarında Müslümanların ağırlığı söz konusudur.

Meslek sahibi Müslüman göçmenler kendi içinde bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda bunların %33,94'ünün amele, hamal, hademe, hizmetkâr, köle ve tâbilerden oluştuğu, %4,34'ünün asker olduğu ve %3,76'sının da mütesellim vb. yöneticilerin yanında çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Meslek sahibi Müslüman göçmenlerin %22,18'i ise *ekincidir*. *Ekincilerin* %73,6'sı şehre yakın köylerden veya Sivas Sancağı dâhilindeki köylerden gelmiştir.

²³ *Ekincilerin* tam olarak ne iş yaptığını açıklayacak bilgilere sahip olmamakla birlikte bunların tarımsal üretimde çalıştıkları açıktır.

Meslek sahibi gayrimüslim göçmenler incelendiğinde bunların yaklaşık %39,7'sinin mal ve eşya üretiminde, %21,43'ünün gıda, %17,46'sının hizmet ve %11,11'inin inşaat iş kolunda çalıştığı görülmektedir. Meslek sahibi yetişkin gayrimüslim göçmenler içinde değirmenciler sayıca en fazla olan meslek grubudur. Şehirdeki değirmencilerin yarısından biraz fazlası (%51,51) göçmendir ve göçmen değirmencilerin çok büyük bir kısmı (%94,11'i) gayrimüslimdir. Bunların tamamının Tavralı olması dikkati çekmektedir²⁴.

Şehir genelinde göçmenlerin iş kollarında ne oranda yer aldıkları Tablo 10'da gösterilmiştir:

Tablo 10.

	Toplam
Ehl-i Örf, Asker veya İlmiye Sınıfı Mensubu	%7,67
Çeşitli Mal ve Eşya Üretimi	%4,94
İnşaat	%5,98
Gıda	%15,86
Hizmet	%31
Taşımacılık	%24,05
Sağlık ve Temizlik	%7,91
Diğer	%22,5

Görüldüğü gibi şehirde göçmenlere en fazla istihdam sağlayan iş kolu hizmet sektörüdür. Bunu taşımacılık takip etmektedir. Göçmenlerin çeşitli mal ve hizmet üretimine katkıları ise yaklaşık %5 oranıyla oldukça düşüktür.

Göçmenlerin Müslüman ve gayrimüslim iş gücü içindeki oranlarını ayrı ayrı hesapladığımızda Müslüman meslek sahipleri içinde ehl-i örf, asker ve ilmiye sınıfı mensuplarının %7,77'sini, çeşitli mal ve eşya üretimi yapanların %9,21'ini, inşaat sektöründe çalışanların %7,3'ünü, gıda sektöründe çalışanların %16,58'ini, hizmet sektöründe çalışanların yaklaşık %34,9'unu, taşımacılık yapanların %27,64'ünü, temizlik ve sağlık işlerinde çalışanların %23,72'sini ve diğer işlerde çalışanların da %34,48'ini göçle Sivas'a gelen Müslümanlar oluşturmaktadır.

Gayrimüslimlerde ise yönetici ve dinî görevli olarak çalışanların %5,4'ünü, çeşitli mal ve eşya üretimi yapanların %3'ünü, inşaat işlerinde çalışanların %5,76'sını, gıda sektöründe çalışanların %14,28'ini, hizmet sektöründe çalışanların %6,79'unu, taşımacılık yapanların 9,52'sini, temizlik ve sağlık

²⁴ Tavra köyü Sivas şehrine oldukça yakındır ve şehrin içinden geçen Murdar Irmağı'nın yukarı kısmı olan Tavra Boğazı'ndadır.

sektöründe çalışanların %2,76'sını ve diğer işlerde çalışanların %1,7'sini göçle Sivas'a gelen gayrimüslimler oluşturmaktadır.

Yatay nüfus hareketlerinin çift yönlü olduğu, şehrin hem göç aldığı hem de göç verdiği yukarıda belirtilmişti. Yatay nüfus hareketlerinin ikinci kısmını çeşitli sebeplerle şehir dışına gidenler oluşturmaktadır. Bu grubun içinde görevi gereği, para kazanmak, dinî görevini ifa etmek (Hac), eğitim almak gibi nedenlerle Sivas'tan gidenler olduğu gibi kayıp ve firari olarak kaydedilen ve sayım esnasında şehirde bulunmayanlar da yer almaktadır. Gerek çeşitli sebeplerle gerekse kayıp ya da firari olarak şehir dışında olanlar göz önüne alındığında 1833 nüfus sayımı esnasında şehirde bulunmayan erkeklerin erkek nüfus içindeki oranı %10,76'dır²⁵. Bunların yaklaşık %62,5'i Müslüman, %37,5'i de gayrimüslimdir.

1833 nüfus sayımına göre şehirde 16'sı gayrimüslim olmak üzere 55 kişi kayıp, yine 3'ü gayrimüslim olmak üzere 5 kişi ise firaridir. Görüldüğü gibi Müslüman kayıpların sayısı gayrimüslim kayıp sayısının neredeyse 2,5 katıdır. Müslüman kayıpların sayıca fazlalığında, aşağı yukarı 18. yüzyılın ortalarından Tanzimat'ın ilanına kadar olan dönemin bir savaşlar ve isyan dönemi olması rol oynamış olabilir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler askerlik yapmakla yükümlü değildi. Yeniçeri, tımarlı sipahi vb. askerlerin yanı sıra gerektiğinde toplanan gönüllüler de Müslümanlardan oluşuyordu. Bu durumda Müslüman kayıpların bir kısmının savaş kayıpları olması ihtimali yüksektir. Bununla birlikte kayıp ya da firari olanlardan bazılarının nüfus sayımını takip eden yıllarda Sivas'a döndüğü tespit edilmiştir. Mesela Hacı Zahit Mahallesi'nde kayıtlı olan 12 yaşındaki firari Hasan bin Mehmet 1836 yılında; Hamur Kesen Mahallesi'nde; Bünyanzade hanesinden 4 yıldır kayıp olan 20 yaşındaki İbrahim bin Seyyid Hamza Ağa 1835 yılında ve Billur Mahallesi'nde *mefkud* olarak kaydedilen Kirişçioğlu hanesinin damadı Kürt Sülü bin Yusuf 1834 yılında şehre dönmüşlerdir.

Kayıp ya da firarilerin erkek nüfus içindeki oranı %1'in altındadır.

Nüfus defterlerinde "Hacc-ı şerife gitti" ibaresiyle kaydedilen Müslüman hacıların sayısı 19'dur. Gayrimüslimler de ise "Kudüs-i şerife gitti" ibaresi kullanılmıştır. Bu sebeple Kudüs'e giden bütün gayrimüslimler hacı olarak değerlendirilmiştir. Sayım esnasında Kudüs'e gittiği belirtilen 44 gayrimüslim içinde amele, bakkal, basmacı, boyacı, çırkıkçı, çizmeci, demirci, duvarcı, ekinci, enserci, eskici, kalaycı, kazzaz, kuyumcu, merkepçi, nakkaş, neccar, saatçi, su yolcu, terzi gibi meslek erbabının yanı sıra 10 tane katırcı olması dikkati çekmektedir. Rakamın yüksekliği bu katırcılardan en azından bazılarının hac ziyaretinden ziyade iş için Kudüs'e gitmiş olmaları ihtimalini akla

²⁵ 1833 nüfus sayımına göre yukarıda belirtilen sebeplerle şehir dışında bulunan erkeklerin sayısı toplam 1450'dir.

getirmektedir. Bununla birlikte bütün katırcıların hac için Kudüs'e gittikleri kabul edildiğinde dahi şehir genelinde yetişkin erkekler içinde hacca gidenlerin oranı %1'in altındadır (%0,74). Yetişkin Müslüman erkeklerde hacca gidenlerin oranı da (%0,33) son derece düşüktür. Gayrimüslimlerde bu oran %1,53'e çıkmakla birlikte bunun da yüksek bir oran olmadığı açıktır.

Eğitim amacıyla şehir dışına gidenlerin sayısı da son derece düşüktür. Şehirdeki talebelerden biri İstanbul, biri Kayseri, biri Bozok ve üçü de Tokat'a olmak üzere altısı eğitim amacıyla gurbete gitmiştir. Bunlar yaş ortalaması 21 olan gençlerdir ve hepsi Müslümandır. Gayrimüslimler içinde öğrenim görenlere dair nüfus defterinde hiçbir kayda tesadüf edilmemiştir.

Nüfus sayımı esnasında şehir dışında olanlar içinde kayıplar, firariler, hacılar ve talebeler hariç tutularak, geriye kalanların hepsinin işi, görevi gereği veya para kazanmak için şehirden ayrıldığı kabul edilmiştir²⁶.

Şehir dışına gidenleri şehre dışarıdan gelen göçmenlerden ayırmak için bunlar *gurbete gidenler/gurbetçiler* olarak isimlendirilmiştir.

Gurbetçilerin bir kısmının 15 yılı aşan sürelerle şehir dışında bulunmaları, bunların gittikleri yerde kalıcı olduklarını göstermektedir. Üstelik içlerinden bazıları gittikleri yerde evlenmiştir. Örneğin Küçük Minare Mahallesi'nde kayıtlı olan Ahi Mehmet 25 yıldır İstanbul'da yaşamaktadır ve orada evlenmiştir. Mehmet sayım esnasında 40 yaşında olduğundan İstanbul'a gittiğinde 15 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Hamur Kesen Mahallesi'nde kaydedilmiş olan 30 yaşındaki tatar Abdulhalim bin Yağcızâde Osman da 15 yaşında Vidin'e gitmiştir. 15 yıldır Vidin'de yaşayan Abdulhalim orada evlenmiştir. Yine Hamur Kesen Mahallesi'nde Tatar Ömer'in 35 yaşındaki oğlu Mehmet 15 senedir Mısır'dadır ve orada evlenmiştir. Son örneğimiz 15 senedir Girit'te yaşayan 40 yaşındaki Seyyid Osman'dır. Osman da Girit'te evlenmiştir. Gurbete gidenlerin şehir dışında kalma sürelerinin 30 yıla kadar uzayabildiğini gösteren örnekler de söz konusudur²⁷.

Gurbetçilerin yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir.

²⁶ Elbette şehir halkından bazılarının bu sayılan sebepler haricinde bir sebeple de Sivas'tan ayrılmış olmaları mümkündür. Ancak bunları tespit etmeyi sağlayacak veriler nüfus defterlerinde bulunmamaktadır.

²⁷ 15 yıldan fazladır, hatta 25-30 yıldır gurbette olanların hâlâ Sivas nüfus defterine kaydedilmeleri ise dikkati çeken ilginç bir noktadır.

Tablo 11.

	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam
7-12	%0,47	%0,2	0,38
13-25	%46,43	%37	%43
26-40	%36,43	%42,62	%38,68
41-60	%15,24	%18,72	%16,5
61 ve üzeri	%1,43	%1,46	%1,44

Gurbetçilerin yaklaşık %82'si 13-40 yaş aralığında yani insan ömrünün çalışma hayatı bakımından en verimli dönemindedir.

Şehir genelinde değerlendirildiğinde erkek nüfusun %9,8'i gurbettedir. Ancak gurbetçilerin içinde sadece 5 çocuk bulunduğundan şehir genelinde erkek nüfus içinde gurbetçilerin oranı düşük çıkmaktadır. Oysa yetişkin erkek nüfus içinde gurbete çıkanların oranı incelendiğinde yani 13 yaş ve üzeri erkek nüfus dikkate alındığında gurbetçilerin oranı %15,58'e yükselmektedir. Aynı şekilde gurbetçilerin yetişkin gayrimüslim erkek nüfus içindeki oranı %16,78, yetişkin Müslüman erkek nüfus içindeki oranı yaklaşık %14,97'dir.

Gurbete gidenleri meslekleri ve şehir dışına çıkma sebeplerini göz önüne alarak dört grupta incelemek mümkündür. Birinci grupta devlet kapısında çalışanlar olarak isimlendirdiğimiz asker, imam, naip gibi görevliler ile Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşı veya Dergâh-ı Ali Gedikli olanlar ve İstanbul'da Tüfenkhâne-i Âmire ve Basmahâne gibi yerlerde çalışanlar yer almaktadır. Gurbete gidenlerin yaklaşık %28,1'ini bu grup oluşturmaktadır. Devlet kapısında çalışanların meslek ve dinî kökene göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 12.

Meslek	Müslüman	Gayrimüslim
Asker (Tımarlı Süvari ve Mansûre Ordusu)	327	
Dergâh-ı Ali Gediklisi	1	
Din Görevlisi	37	
Tüfenkhâne-i Âmire Çalışanı		5
Üsküdar Basmahânesi		1
Toplam	365	6

Görüldüğü gibi devlet kapısında çalışanların ezici çoğunluğunu dinî açıdan (%98,38) Müslümanlar; meslek bakımından da askerler (%88,14) oluşturmaktadır.

İstanbul'da Tüfenkhâne-i Âmire'de çalışan 5 gayrimüslimden ikisi demircidir. Diğerlerinin mesleği ise belirtilmemekle birlikte onların da demirci olma olasılığı yüksektir. Basmahâne'de çalışan gayrimüslimin de mesleği belirtilmemiştir.

Tımarlı süvari birliğinin kâtibi ve Asâkir-i Mansûre imamı da askerler içinde sayılmıştır. Kâtip, tımarlı süvari alayı Konya’da bulunduğu oraya gitmiştir. İmam ise İstanbul’dadır.

Askerlerin yaklaşık %73,7’sini tımarlı süvariler, geri kalan %26,3’ünü de Mansûre askerleri oluşturmaktadır. Tablo 13’de ordu kâtibi ve imamıyla birlikte askerlerin bulunduğu/gittiği şehirler gösterilmiştir:

Tablo 13.

	Asker Sayısı
Bozok	1
İstanbul	83
Kars	1
Konya	241
Malatya	1
Toplam	327

İstanbul, Bozok, Kars ve Malatya’ya giden askerler Mansûre askeridir. Mansûre askerlerinin İstanbul ve Malatya’da kışlaları vardı. Bozok’a giden de asker toplamak amacıyla yani resmî bir görev gereği gitmiştir. Tımarlı süvari alayı Konya’da olduğundan Konya’ya gidenlerin tamamı tımarlı süvaridir.

Orduda çalışan iki imam hariç tutularak geriye kalan dinî görevlilerin 34’ü köy imamı, 2’si Yıldızeli ve İlbeyli kazalarında imam, biri de Kilmigad naibidir. Köy imamlarının hizmet verdiği köyler ve köylerin bağlı bulunduğu kazalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 14.

Köy İsmi²⁸	Bağlı Olduğu Yer	İmam Sayısı
Bedel	Yıldızeli	1
Belirtilmemiş		4
Çağlgan	?	1
Deli İlyas	Tenos/Şarkışla	1
Fılındır	Sivas Merkez Arpayazı köyü	3
Hanlı	İlbeyli	1
Hardal	Emlak kazası	1
Himmet Fakih	Hafik	1
Hocabey	Hafik	1
Kalaycık	Şarkışla	1

²⁸ Bazı köylerin Osmanlı döneminde nereye bağlı olduğu bulunamadığından günümüzde bağlı olduğu yer belirtilmiştir.

Karacaveran	Şarkışla/Yıldızeli ²⁹	1
Karayün	Hafik	1
Karlı	Hafik	1
Kartalca	Sivas merkez	1
Kethüdalı	İlbeyli	1
Kızık	Artukabad	2
Kulyusuf	Sivas merkez	1
Kurtlapa	Sivas Merkez Kurtlapa beldesi	1
Menteşe	Yıldızeli	1
Ozmuş	Sivas merkez	1
Salavat	?	1
Savcun	Sivas merkez	1
Seyfik	Hafik	1
Tuzla	Gedikabad	1
Tuzlagözü	Zara	1
Veliyüddin	Sivas Merkez Başsöğüt köyü	1
Yıldız	Sivas Yıldız beldesi	1
Yüreğil	Şarkışla	1
Toplam		34

Sivaslı imamlar şehir yakınındaki köylerde veya Sivas Sancağı dâhilindeki kazalarda ve bu kazalara bağlı bazı köylerde imamlık hizmeti vermektedir.

Gurbete gidenlerin ikinci grubu vali, mutasarrıf, mütesellim, voyvoda gibi ehl-i örfün veya âyanların maiyetinde çalışanlardan oluşmaktadır. Tablo 15, vali, mütesellim ve voyvoda gibi yöneticilerin yanında çalışmak üzere Sivas'tan gidenlerin sayısını ve kimin yanında çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 15.

İş Yeri	Müslüman	Gayrimüslim
Bağdat Valisi Dairesi	4	
Bozok Mütesellimi Dairesi	178	1
Çorum Mütesellimi Dairesinde	12	
Ergani Madeni Mütesellimi Dairesi	1	
Gedikabad Âyanı Dairesi	1	
İçel Mutasarrıfı Dairesi	1	
Karaman Valisi Dairesi	1	
Kayseri Mutasarrıfı Dairesi	11	
Kangırı Mütesellimi Dairesi	1	

²⁹ Karacaveran isimli hem Şarkışla hem de Yıldızeli'ne bağlı iki köy bulunmaktadır (Mutlu, 2011, ss. 225-226).

Niğde Mütesellimi Dairesi	1	
Rişvan Voyvodası Dairesi	3	
Teke Sancağı Mutasarrıfı Dairesi	2	
Trabzon Valisi Dairesi	6	2
Zile Voyvodası Dairesi	8	
Toplam	230	3

Nüfus sayımında ehl-i örf yanında çalıştığı belirtilenlerin yaklaşık %64,38'inin mesleği belirtilmemiştir. Ehl-i örf dairesinde çalıştığı belirtilenlerden mesleği kaydedilenlerin mesleklere göre sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 16.

Meslek	Müslüman	Gayrimüslim
Akkambaşı	1	
Aşçı	1	1
Berber	0	2
Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşı	2	
Enderun Ağası	1	
Eski Köle	3	
Gulam	8	
Harbende	1	
Hizmetkâr	1	
İmam	3	
Kahveci	1	
Kâtip	6	
Kavas	32	
Kavasbaşı	1	
Sarban	2	
Tabi	2	
Tatar	13	
Tımarlı Süvari	1	
Vekilharç	1	
Toplam	80	3

Diğer yandan kimin yanında ya da hangi kurumda çalıştığı belirtilmediği için yukarıdaki tabloya dâhil edilemeyen enderun ağası, macun ağası, selam ağası gibi unvanlarla kaydedilmiş 3 kişi ile 4'ü kavas, 15'i tatar olmak üzere 19 kişi de büyük olasılıkla ehl-i örf dairelerinde veya devlet kapısında çalışıyordu. Bunlardan enderun ağasının Çorum'da, macun ağasının İstanbul'da, selam ağasının da 10 senedir Mısır olduğu kaydedilmiştir. Tatar ve kavasların bulunduğu şehir veya bölgeler ise şunlardır:

Tablo 17.

Bulunulan Yer	Tatar	Kavas
Bağdat	6	
Belirsiz (Gurbet olarak kaydedilen)	1	
Bosna	1	
Çorum		1
Halep	1	
İstanbul	2	
Kayseri		1
Keban Madeni		1
Maraş	1	
Rumeli	2	
Teke		1
Vidin	1	
Toplam	15	4

Kimin yanında çalıştığı belli olmayan bu 22 kişinin tamamı Müslüman'dır. Bunların yanı sıra bir de saraydar ve kilerci olarak kaydedilmiş 8 gayrimüslim bulunmaktadır. Vali dairesinde saraydar ve kilercibaşı olarak çalışanların varlığı bilinmektedir (SSS13, ss. 98-99). Bu bilgiye dayanarak kimin yanında çalıştığı kaydedilmeyen bu 8 gayrimüslimin de ehl-i örf dairesinde çalıştıkları ileri sürülebilir. Nüfus sayımı esnasında bunların 6'sı İstanbul'da, biri Bozok'ta, biri de Gümrü?'de bulunuyordu.

Kimin yanında çalıştığı belirtilmeyen bu 30 kişi de ehl-i örf dairesinde çalışıyor kabul edilirse, ehl-i örfün yanında çalışanların gurbetçiler içindeki oranı %19,9'dur. Bunların yaklaşık %95,82'si Müslümanlar, %4,18'ini gayrimüslimler oluşturmaktadır.

Gurbetçilerin üçüncü grubunu ise esnaf ve zanaatkârlar oluşturmaktadır. Ancak bu grubun içine Tüfenkhâne-i Âmile, Üsküdar Basmahâne'si ve ehl-i örf dairelerinde çalışan esnaf ve zanaatkârlar dâhil edilmemiştir. Bunlar hariç tutularak, çeşitli kaza, şehir, kasaba veya köylere çalışmak amacıyla giden esnaf ve zanaatkârların gurbetçiler içindeki oranı %42,62'dir. Gurbete giden meslek erbabı içinde sayıca en yüksek olanlar sırasıyla terzi, tellak, hamal, neccar, demirci, madenci, kalaycı, hizmetkâr, tâbi olarak kaydedilenler, hamam yanaşması, berber, eskici, enserci, pabuççu, kılıççı ve boyacılarıdır. Gurbetçi meslek erbabı içinde %79,57 oranında gayrimüslim olması dikkat çekmektedir.

Son grubu mesleği belirtilmemiş/kaydedilmemiş gurbetçiler oluşturmaktadır. Bunların gurbetçiler içindeki oranı %9,38'dir. Mesleği belirtilmemiş gurbetçilerin yaklaşık %87,1'i Müslümandır.

1833 nüfus sayımında gurbetçi olduğu tespit edilenler hakkında buraya kadar ortaya konan bilgileri kısaca özetleyecek olursak bunların %24,76'sını askerler, %3,34'ünü askeriler ve devlet için çalışanlar, %19,9'unu ehl-i örf kapısında çalışanlar, %42,62'sini çeşitli meslek erbabı, %9,38'ini de mesleği belirtilmeyenler oluşturmaktadır.

Şehirdeki mesleği kaydedilmiş gurbetçilerin icra ettiği meslekler iş kollarına göre sınıflandırıldığında elde edilen sonuçlar Tablo 18'de görülmektedir.

Tablo 18.

İş kolu	Toplam
Ehl-i Örf, Asker veya İlimiye Sınıfı Mensubu	%29,07
Çeşitli Mal ve Eşya Üretimi	%16,8
İnşaat	%3,79
Gıda	%2,27
Taşımacılık	%0,61
Sağlık ve Temizlik	%5,76
Hizmet	%28
Diğer	%13,7

Gurbetçilerin meslekleri dinî/etnik kökenleri göz önüne alınarak iş kollarına göre incelendiğinde ehl-i örf, asker ve ilmiye sınıfı mensubu gurbetçilerin yaklaşık %99,5'inin, hizmet iş kolunda çalışan gurbetçilerin %75,14'ünün Müslüman, inşaat sektöründe çalışan gurbetçilerin tamamının, çeşitli mal ve eşya üretiminde çalışan gurbetçilerin %94,6'sının, sağlık ve temizliği ilgilendiren işlerde çalışan gurbetçilerin %84,21'inin gayrimüslim olduğu görülmektedir. Taşımacılık yapan gurbetçiler içinde Müslümanlar ile gayrimüslimlerin oranı birbirine eşittir. Gıda sektöründe çalışan gurbetçilerin %46,66'sı Müslüman, %53,34'ü gayrimüslimdir.

Şehir genelinde iş kollarında gurbetçilerin durumu incelendiğinde ehl-i örf, asker ve ilmiye sınıfı mensuplarının %42,71'inin, sağlık ve temizlik işlerinde çalışanların %31,66'sının, inşaat sektöründe çalışanların %17,6'sının, hizmet sektöründe çalışanların %15,84'ünün, çeşitli mal ve eşya üretimi yapanların %9,45'inin, gıda sektöründe çalışanların %5'inin ve taşımacılık yapanların %3,78'inin gurbete gittiği görülmektedir.

Şehir genelinde iş kollarında içinde yer alan gurbetçilerin durumu dinî/etnik köken açısından incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir. Meslek sahibi Müslümanlarda ehl-i örf, asker ve ilmiye sınıfı mensuplarının %44,31'ini, çeşitli mal ve eşya üretiminde çalışanların %1,67'sini, gıda sektöründe çalışanların %3,41'ini, hizmet sektöründe çalışanların %13,81'ini, taşımacılık sektöründe çalışanların %2,35'ini, temizlik ve sağlık işlerinde çalışanların

%20,33'ünü gurbetçiler oluşturmaktadır. Diğer iş kollarında çalışanların da %67,98'inin gurbete gittiği görülmektedir.

Benzer bir incelemeyi gayrimüslimler için yaptığımızda yönetici veya dinî görevlilerin %5,4'ünün, çeşitli mal ve eşya üretiminde çalışanların yaklaşık %12,86'sının, inşaat sektöründe çalışanların %20,57'sinin, gıda sektöründe çalışanların %8,46'sının, hizmet sektöründe çalışanların yaklaşık %28,4'ünün, taşımacılık yapanların %9,52'sinin, temizlik ve sağlık işlerinde çalışanların yaklaşık 35,36'sının ve diğer işlerde çalışanların da %36,75'inin gurbete gittiği ortaya çıkmaktadır.

Gurbetçilerin %92,37'si sancak merkezi, kaza veya şehir gibi büyük yerleşimlere gitmiştir. Büyük yerleşim birimlerine gidenlerin %42,36'sı İstanbul'a, yaklaşık %19,55'i Konya'ya giderken, %17,21'i de Bozok'a gitmiştir.

İstanbul'a gidenler içinde gayrimüslimlerin oranı yaklaşık %71'dir. Hem bu tespit hem de gurbete giden neredeyse her 4 gayrimüslimden 3'ünün İstanbul'a gitmiş olması gayrimüslimlerin çalışmak için İstanbul'u tercih ettiklerini göstermektedir. İstanbul'a giden Müslümanların ise yarısından biraz fazlası (%52,53'ü) Mansûre askeridir.

Konya'ya gidenlerin tamamı Müslüman'dır. Tımarlı Süvari alayının Konya'da olduğu ve Sivas'taki tımarlı süvarilerin alaylarına katılmak üzere Konya'ya gittiği yukarıda belirtilmişti. Bu sebeple Konya gurbetçilerin en çok gittiği ikinci şehir olmuştur. Konya'ya gidenlerin %96'sı tımarlı süvaridir.

Gurbetçilerin gittiği şehir/bölgeler içinde Bozok'un öne çıkmasında ise Bozok mütesellimi maiyetinde çalışanlar rol oynamıştır. Bozok'a gidenlerin yaklaşık %80,1'i Bozok mütesellimi için çalışmaktaydı. Bunların neredeyse tamamını (%99,44) Müslümanlar oluşturmaktadır.

Gurbete gidenlerin %3,81'i köylere, %1,87'si madenlere giderken %1,94'ünün gittiği yer belirtilmemiştir. Bunlar *diyar-ı aher* ya da *gurbette* olarak kaydedilmiştir.

Gurbete gidenler etnik kökenine göre incelendiğinde Müslümanların %78,88'inin şehir, kaza, sancak merkezi gibi büyük yerleşimlere gittiği görülmektedir. Müslümanlar sırasıyla en çok Konya (%29), Bozok (%23,58) ve İstanbul'a (%18,26) gitmişlerdir. Madenlere gidenlerin tamamı Müslüman'dır. Bu madenler Bereketli, Keban, Akdağ ve Ergani madenleridir. Köylere gidenlerin de çok büyük bir kısmı (%88,67) Müslüman'dır. Bunların içinde Müslümanların oranının yüksek olmasının sebebi köylerde hizmet veren Sivaslı imamlardır. Köylere giden Müslümanların %72,34'ünü köy imamları, geriye kalanları da hizmetkâr, çoban vb. köylerde çalışanlar oluşturmaktadır.

Gayrimüslimlerin ise %98,28'i sancak merkezi, kaza ve şehir gibi büyük yerleşimlere gitmiştir.

Göç alıp vermenin dışında ilgi çekici başka bir nokta ise şehre gelen göçmenlerin de başka yerlere gitmesidir. Diğer bir deyişle şehir aldığı göçten bir kısmını yine göç olarak dışarı vermiştir. Bunların göçmenler içindeki oranı yaklaşık %8'dir ve %85'ini Müslümanlar oluşturmaktadır. Bunlar en çok İstanbul ve Bozok'a gitmiştir. Bozok'a gidenlerin yaklaşık %87'si Bozok mütesellimi maiyetindedir. İstanbul'a gidenlerin ise %47'sini askerler oluşturmaktadır. Bunların İstanbul'a görev icabı gittikleri açıktır. Geriye kalan %53'ün içerisinde hamam yanaşması, hamal, kıyııcı, eskici, hizmetkâr, mücellit gibi meslek sahipleri bulunmaktadır.

Sivas'a geldikten sonra yer değiştiren yani başka bir yere giden Müslüman göçmenlerin geneline bakıldığında bunların %46,5'ini Bozok mütesellimi, Çorum mütesellimi, Kayseri mutasarrıfı, Zile voyvodası, Rışvan aşireti voyvodası, Trabzon valisi ve Bağdat valisi maiyetinde çalışanlar; %13,9'unu asker ve tatarlar yani görevi icabı yer değiştirenler, %1,4'ünü ise eğitim amacıyla yer değiştirenler oluşturmaktadır. Geriye kalan %38,2 ise muhtemelen yeni iş olanakları için yer değiştirenlerdir. Sivas'a göçmen olarak gelip sonra başka bir yere giden gayrimüslimlerin ise %76'sı İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'a gidenlerin içinde neccar, taşçı, saraydar, kılıççı, demirci, enserci, terzi, hamal, hamam yanaşması gibi meslek sahipleri çoğunluktadır. Bozok ve Yozgat'a gidenlerin tamamının değirmenci olması ise dikkat çekmektedir.

Sonuç

1833 yılında yapılan Sivas nüfus sayımına ait defterlerin incelenmesi ile ulaşılan bazı sonuçlar şu şekildedir:

Sivas'ın Tanzimat öncesine ait nüfus büyüklüğü hakkında gerek seyahatnamelerde gerekse araştırma/inceleme eserlerinde verilen rakamlar gerçeği yansıtmamaktadır. Bu rakamların bir kısmı yüksek bir kısmı ise düşüktür. Örneğin 1826 yılında Sivas'a gelen Fontanier'e göre şehirde 8.000 hanede 3.000'i gayrimüslim olmak üzere toplam 40.000 civarında insan yaşıyordu. 1827 yılına ait Felix Lebaujour seyahatnamesine göre şehrin nüfusu 50.000'dir. Sivas'a 1835 yılında gelen Baptistin Poujoulat'a göre şehrin Türk, Ermeni ve Rumlardan oluşan nüfusu 15.000'in üzerindedir. 1839 yılına ait W.F. Ainsworth seyahatnamesi de şehirde 4.000'i Hristiyan 16.000 kişilik bir nüfusun yaşadığını ileri sürmektedir (Mahiroğulları, 2001, ss. 58, 66, 81, 83).

1833 Sivas nüfus defterlerinin incelenmesiyle, seyyahların şehrin nüfusunu ya abartılı bir şekilde yüksek ya da oldukça düşük gösterdiklerini ortaya çıkarmıştır. Bu durum seyahatnamelerdeki nüfusa dair rakamların ihtiyatla karşılanması gerektiğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Diğer yandan 17. yüzyıl başından 19. yüzyıl ortalarına kadar Anadolu'daki yerleşimleri yönetim kademesindeki yerleri ve nüfusları bakımından sınıflandıran Aktüre, eyalet merkezi olan şehirlerin nüfusunu 40.000-50.000 arasında kabul ederken, sancak ve ticaret merkezi olan şehirlerin nüfusunu 20.000-30.000 olarak kabul etmiştir (1978, s. 17).

Sevgi Aktüre'nin bu sınıflandırmasına göre Tanzimat öncesinde Sivas şehri 5.000'e yaklaşan hane sayısı ve 27.000'e yaklaşan nüfusu ile eyalet merkezinden ziyade sancak merkezi bir şehrin nüfus büyüklüğüne sahiptir. Bu durum Aktüre'nin Osmanlı Anadolu şehirlerini için yaptığı sınıflandırmanın geçerliliğinin yeniden tartışılmasını gündeme getirmektedir. Bu tartışma ancak Tanzimat öncesinde Anadolu şehirlerinde yapılan nüfus sayımlarına ait defterlerin ayrıntılı incelenmesi ile mümkün olacaktır.

Tanzimat öncesinde şehir genelinde hane büyüklüğünün 5,45; Müslümanlarda 5,1 ve gayrimüslimlerde 6,2 olmasına dayanarak Sivas şehrinde genel olarak anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile hayatının yaygın olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra şehrin genç bir nüfus yapısına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tanzimat öncesinde Sivas'ta nüfusun yaklaşık %16'sı göçle şehre gelirken, yaklaşık %11'lik bir kesimi çeşitli sebeplerle gurbete çıkanlar oluşturmaktadır. Bu oranlar göz önüne alındığında şehir genelinde nüfus hareketlerinin şehrin nüfus büyüklüğüne katkısının %5 civarında olduğu ileri sürülebilir.

Tanzimat öncesinde şehir nüfusunun yaklaşık %27'sinin yer değiştirmesi Sivas'ın hareketli ve dinamik bir nüfus profiline sahip olduğu göstermektedir. Bu dönemde Sivas şehrinde nüfus hareketlerine yol açan üç sebep tespit edilmiştir. Birincisi askerlerde olduğu gibi görevi icabı yer değiştirme, ikincisi ehl-i örf dairelerinde çalışanlarda olduğu gibi yanında çalıştığı kişiye bağlı olarak yer değiştirenler, üçüncüsü yeni iş olanakları için yer değiştirmedir.

Ayrıca şehre gelen göçmenlerin %90'nın, gurbetçilerin %62,5'nin Müslüman olması, Müslümanların gayrimüslimlere göre daha hareketli bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir.

Nüfus hareketlerinin incelenmesi şehir genelinde iş kollarının durumu hakkında bir fikir verebilir. Tablo 19, gerek gurbetçilerin gerekse şehre gelen göçmenlerin iş kolları içindeki oranlarını göstermektedir.

Tablo 19.

	Gurbetçilerin Oranı	Göçmenlerin Oranı
Ehl-i Örf, Asker veya İlimiye Sınıfı Mensubu	%42,71	%7,67
Çeşitli Mal ve Eşya Üretimi	%9,45	%4,94
İnşaat	%17,6	%5,98
Gıda	%5	%15,86
Hizmet	%15,84	%31
Taşımacılık	%3,7	%24,05
Sağlık ve Temizlik	%31,66	%7,91
Diğer	%56,56	%22,5

İlk bakışta ehl-i örf, asker ve ilmiye sınıfın mensuplarında bir iş gücü fazlalığı varmış gibi görünmekle birlikte bu gruba mensup gurbetçiler içinde birliğine katılmak üzere yer değiştiren askerlerin oranının %84,63 olması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bunun dışında çeşitli mal ve eşya üretimi, inşaat, sağlık ve temizlik sektörlerinde iş gücü fazlası olduğunu, buna karşılık gıda, hizmet ve taşımacılık iş kollarında ise iş gücü açığı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Şehir genelinde meslek erbabı içinde göçmenler ve gurbetçiler incelendiğinde göçmen meslek erbabının iş gücüne katkısının %16 olduğu, buna karşılık gurbete giden meslek erbabının yarattığı işgücü kaybının yaklaşık %18,25 olduğu görülmektedir. Bu oranlar kıyaslandığında şehir genelinde gurbetçiler ile göçmenler arasında gurbetçilerin lehine olarak %2,25'lik bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu fark şehir genelinde ihtiyaç fazlası bir iş gücüne yani işsizliğe işaret etmektedir.

Dinî/etnik kökene göre bir inceleme yapıldığında meslek erbabı Müslümanlar içinde göçmenlerin oranı %23,18 iken meslek erbabı gayrimüslimler içinde göçmenlerin oranı %4,5'tir. Buna karşılık Müslüman meslek erbabının yaklaşık %18,78'i, gayrimüslim meslek erbabının yaklaşık %17,39'u gurbete gitmiştir. Görüldüğü gibi dinî/etnik kökene göre göçmenlerle gurbetçiler kıyaslandığında Müslüman nüfusta göçmenlerin lehine olarak %4,4'lük bir fark oluşurken gayrimüslim nüfusta gurbetçilerin lehine olarak %12,89'lük bir fark oluşmaktadır. Bu sonuçlar gayrimüslimler içinde Müslümanlara oranla iş gücü fazlasının daha yüksek, yani işsizliğin daha yaygın olduğunu göstermektedir.

Sivas'tan gurbete gidenlerin ezici çoğunluğu (%92,37) büyük yerleşimlere gitmiştir. Bu yerleşimlerin başında İstanbul, Konya ve Bozok gelmektedir. Konya'nın öne çıkmasında Tımarlı Süvari alayının burada bulunması, Bozok'un öne çıkmasında Bozok Mütessilimi maiyetinde çalışanlar rol oynamıştır.

Sivas şehrine gelen göçmenlerin %74'ünün Sivas Eyaleti dâhilinden, %26'sının eyalet dışından gelmiş olması Sivas'ın bir cazibe merkezi olduğuna işaret etmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında Sivas'ın eyalet merkezi olmasının büyük bir rol oynadığını söylemek yanlış olmaz.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Nüfus Defterleri (Nfs.d.)

2399 Numaralı Sivas Nüfus Defteri.

2400 Numaralı Sivas Nüfus Defteri.

Sivas Şer'îye Sicilleri (SSS)

13 Numaralı Sivas Şer'îye Sicili (H. 1238-1240).

B. İnceleme ve Araştırma Eserler

Akdağ, M. (1999). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I*. Ankara: Barış Kitabevi.

Aktüre, S. (1978). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Başkumandan Simbat. (Tarihsiz). *Başkumandan Simbat Vekayinamesi (951-1334)* (H. D. Andreasyan, Çev.). İstanbul: İSAM Kütüphanesi, Fotokopi Nüsha.

Géza, D. (1999). *Osmanlı Macaristan'ında Toplum, Ekonomi ve Yönetim, 16. Yüzyılda Simontornya Sancağı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Göyünç, N. (1979). "Hâne" Deyimi Hakkında. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı içinde (XXXII, ss. 331-349).

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Mahiroğulları, A. (2001). *Seyyahların Gözüyle Sivas*. İstanbul: Acar Matbaacılık.

Mutlu, N. Y. (2011). *Sivas İli İdari Birimlerine Ait Eski ve Yeni Yer Adları*. Ankara: Buruciye Yayınları.

Natanyan, B. (2008). *Sivas-1877*. A. Yarman (Yay. Haz.), İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.

Schiltberger, J. (1995). *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)* (T. Akpınar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahin, S. (2013). *Mekân ve İnsaniyle Sivas*. Sivas: Buruciye Yayınları.

Turan, O. (1951). Selçuklular Zamanında Sivas Şehri. A.Ü. *DTCF Dergisi*, IX(4), 447-457.

Turan, O. (1993). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi, Cilt I*. Ankara: TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. ve Ergüder, R. N. (1992). *Sivas Şehri*. R. Toparlı (Yay. Haz.), Erzurum.

Uzunçarşılı, İ. H. (2003). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK Yayınları.

Yılmaz, S. S. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Sivas*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.